

2003.). Ove i desetine drugih sličnih knjiga ovaj znanstvenik ignorira. Uz ovu osnovnu kritiku, Velikonjinu knjigu trebaju proučiti oni koji se bave međuvjerskim i međunarodnim odnosima u BiH te žele istinski dobro svim pojedincima i zajednicama ove države. Mi vjernici ne možemo samo predbacivati domaćim političarima i "velikoj braći" iz međunarodnih struktura što kod nas (još) ne postoji vladavina prava i poštivanje ljudskog dostojanstva. Trebamo učiti iz kritike protiv religijskih zajednica i naših vjerskih poglavara kako bismo pojedinačno i zajednički pridonosili zajedničkom dobru.

Mato Zovkić

Spasonosni vrutci "energije smisla"

Vladimir PREMEC, *Tjeskoba tolerancije*, HKD Napredak, Sarajevo - Zagreb 2005., 169 str.

Autor knjige dr. Vladimir Premec, ugledni je i uvaženi mislilac, profesor na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu, član Hrvatskog društva za znanost i umjetnost, član Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, počasni doktor filozofije Sveučilišta u Ferrari u Italiji. Objavio je niz djela iz povijesti filozofije, primjerice: *Petrićeva kritika Aristotelesa*, *Biće beskonačnog*, *Pohvala filodoksiji*, *Hrestomatija etičkih tekstova patristike-sholastike-renaissance*, *O marksistima i kršćanima*, *Logos u Herákleitosa*.

Najnovije djelo *Tjeloskoba tolerancije*, posvećeno Hrvatskom kulturnom društvu "Napredak", koje ga je i izdalo kao prvu knjigu u svom novopokrenutom nizu

Sophia, zbirka je uglavnom kraćih radova, pretežito već objavljenih u raznim publikacijama, a koji su nastali u zadnjih 15-ak godina. Jedan od njih, koji je i najduži, datira iz 1987. god. Na 169 stranica otisnuta su 23 samostalna rada, od kojih su 3 uvrštena i u engleskom a 1 i u francuskom prijevodu, tako da knjiga obuhvaća ukupno 27 cjelina, raspoređenih u tri skupine, koje opet sadrže po tri odsjeka s po tri rada. Tri odsjeka u prvoj skupini s po tri rada autor je označio s A (Tjeskoba tolerancije, Nijemi svjedoci svetih predanja, Mogućnost i smisao mirenja), B (Religija - mač ili most, Država utemeljena na pravu, State Based on Law) i C (Paradigma Bosne, "Filozof kralj", prijeporno razumijevanje duha Politeie, ili o Pravednom, Odgojno obrazovne vrednote perspektive Bosne i Hercegovine), u drugoj s A1 (Slučaj Bosne, Nezaštićena svetost svetog, Ideologiji nema mjesta u školi), B1 (Religija i nasilje, Vjeronauk pod krovom kuće Božje, Sjećam se, Kasime!), C1 (Posvećeno Kvirinu Vasilju - misliocu i duhovniku, Jevrejska groblja, Dobro - slobodna volja - zlo), a u trećoj s A2 (Jedinstvo modernog svijeta, Slovo o altruizmu, Slovo o toleranciji), B2 (Protestantizam: Reformacija, Odnos države - crkava i vjerskih zajednica, Diarium pathologicum in memoria anno Domini MCMXLVIII), C2 (An epistle on altruism, A speech on tolerance, Le cas de la Bosnie). Na početku je sadržaj a na kraju bibliografska bilješka, koja upućuje na časopise i zborna djela u kojima su 22 teksta već objavljeni, što znači da je 5 tekstova sada tiskano prvi put. U oči upada spomenuta neuobičajena radioba ABC, A1B1 C1, A2B2C2, s po tri teksta, slična razdobi u njegovu djelu *Biće beskonačnog* (1973.), koja podsjeća na Hegelovsku trijadnu dijalektiku. A kuriozum je i činjenica da u knjizi nema nikakvog predgovora

niti uvoda. Već taj izvanjski "izgled" izaziva i određeno čuđenje i budi znatiželju, pogotovo pak sam naslov knjige: *Tjeskoba tolerancije*.

Polazeći od naslova uvrštenih radova može se zapaziti mnoštvo problema i pitanja koja se u njima postavljaju, promišljaju, analiziraju ili jednostavno izlažu. Mnoga se pitanja i razmišljanja u više tekstova izravno tiču Bosne (i Hercegovine) jer je ona doista sva i u svakom smislu upitna, a najviše ih je aktualizirao i filozofskom promišljanju akademika Premeca nametnuo posljednji rat. U njima, osim krute bosanske zbilje, na momente kao da "odjekuje" *laudatio* nestvarnoj ali poželjnoj i mogućoj Bosni, a na momente opet *lamentatio* nad stvarnom i stravičnom Bosnom, ostatkom ostataka rata, političkih igara i nagodbi. Neke teme razmatrane u ovoj knjizi nisu "izazvane" ratom i ne predstavljaju "bavljenje" fenomenom i sudbinom Bosne, njezinog povijesnog i suvremenog čovjeka, kao ni pitanjem odgovornosti za buduće generacije, ali implicitno se tiču i nje i u njoj nalaze svoju jeku. Ima u knjizi i radova koji su od općeg povijesno-kulturnog, religijsko-znanstvenog i filozofsko-teološkog značaja, vrlo korisnih i informativnih, premda se s pojedinim tvrdnjama i stavovima poneki, u problematiku upućeni čitatelj ne bi posvema složio.

Međutim, nijedan od naslova radova u ovoj knjizi nije "sposoban" "pokriti" obilje razradenih ili samo "dodirnutih" činjenica, pojava, konstatacija, razmišljanja i osobnih, često tjeskobnih osjećaja, kojima autor kao da dodiruje dno besmisla. Doista je u ovim radovima, a razvidno je to kad se "zaviri" u tekstove ispod naslova, obuhvaćena i vertikalna i horizontalna stvarnosti, nepregledan spektar tema i pitanja, primjere o čovjeku i Bogu, dobru i zlu, državi, društvu i pojednicu, vjeri pa i nevjeri, Crk-

vi, reformatorskim pokretima, religijskim zajednicama i tradicijama, grobovima i grobljima, vrednotama, slobodi, odgovornosti, pravednosti, miru i mirenju, obrazovanju, filozofima i teolozima, filozofijama i ideologijama, idejama i sustavima itd. Jednom riječju, Premeca sve zanima i on o svemu razmišlja. Osim toga, on s vrpce sjećanja u više navrata prenosi na papir i osobna iskustva i doživljaje iz nekih faza života, od kojih su posebno zanimljivi oni iz djetinjstva i mladenaštva u ozračju obitelji i mjesta podrijetla. On ne zaboravlja ni prijatelje i zaslužne suradnike, tako da djelo, uz to što potvrđuje vrhunsku erudiciju autora, ima i autobiografski karakter.

Velik dio radova u ovoj zbirci nastao je u godinama neposredno nakon rata u BiH. Čini se da nijedan i ne potječe iz razdoblja najžešće opsade i granatiranja grada Sarajeva, koje je prof. Premec sam proživio i čega je izravni svjedok. U jednom od tekstova on žali za izgubljenim godinama rata u BiH. Nema sumnje da tim hoće reći kako su cijela BiH i svi njezini građani ratom, ocem "svekolike ruine", kako kaže, "izgubili" dragocjene godine, unazadili svoj razvoj i mnogo toga, ali očito i *osobno* smatra te godine izgubljenima zbog zastoja u radu i u stvaralaštvu na području struke. Vjerujem ipak da je i to i takvo vrijeme i za njega osobno bilo plodno, doduše neugodnim iskustvima, koja su mu, međutim, nametala pitanja i tjerala ga na promišljanje tih iskustava i događanja, postavši tako inspiracijom za ozbiljno i na realnosti temeljeno filozofsko stvaralaštvo u sljedećim godinama.

Zbog toga, u odnosu na Premecovo filozofsko djelo prethodnoga razdoblja, čini se opravdanim ustvrditi da je posljednji brutalni i apsurdni rat "dao" novi pečat njegovoj daljnjoj filozofiji, a ova zbirka radova da svjedoči tu novost i zaokret. Nai-

me, u mnogim tekstovima ove knjige autor se ne bavi toliko filozofskim školama, filozofima i njihovim vizijama, makar ih vrlo dobro poznaje, spominje ili citira, recimo Heraklita, Platona, Aristotela, sv. Tomu Akvinskog, Franju Petrića itd., nego se u svjetlu i kontekstu njihovih poimanja i vizija bavi konkretnim životom konkretnog čovjeka, uglavnom čovjeka koji je prošao iskustvo opsade i svakodnevnih granatiranja grada Sarajeva, njegovim tjeskobama, problemima, razočaranjima, ugroženošću i poljuljanim i srušenim vrednotama i idealima, ali i vjerovanjima i nadama, koje su ipak pune "energije smisla", kako kaže, uvidom u potrebu drugih i Drugoga, kojega naziva Velikom graditeljem svemira, s čim je povezana neizostavnost dijaloga i tolerancije, jer ovdje a i nigdje i ne postoji drugi put. Samo je taj i takav put, usprkos "tjeskobi tolerancije", dostojan čovjeka i jamstvo njegove "ljudske" budućnosti.

Ovim djelom, u vremenima kad se filozofima prigovara da su u svojim promišljanjima daleko od stvarnog života, da se ne bave pravim problemima, akademik Premec se potvrdio kao mislilac i mudroslovac koji u konkretnim životnim prilikama i neprilikama vrlo jasno razlikuje i razdvaja dobro i zlo, istinu i neistinu, smisao i besmisao itd. Koji usprkos tjeskobnosti i usred iskustava "slabosti", kad prevladavaju osjećaji i emocije, vjeruje u razum i razumnost, snagu vjere i nade, koristi i nužnost dijaloga i susretanja, potrebu novih i "pročišćenih" odnosa među svima i sa svima.

Više nego doktrina filozofskog auktoriteta, ovo je spasonosna egzistencijalna poruka iznikla iz iskustva, doduše bolnog i tjeskobnog, ali stvarnog i iskrenog.

Marko Josipović

Dani sreće, dani tuge

Anto ORLOVAC, *Oko fra Vidova bunara. Mala monografija župe Barlovci*, Banja Luka - Barlovci 2005.

Navikli smo da nas dr. Anto Orlovac često obogati novom knjigom koju bismo lako mogli klasificirati među djela crkvene povijesti, povijesti opće Crkve i mjesne banjolučke, one kojoj autor pripada djelovanjem, životnim opredjeljenjem, Božjom voljom. Pogled u Orlovčevu bibliografiju dao bi dokaze takvoj tvrdnji. Uočljiva je u toj piščevoj orijentaciji potreba da progovori o jednom zemljopisnom i povijesnom prostoru obilježenom snažnom vjerom, teškom prošlošću, mučnom sadašnjošću i neizvjesnom budućnošću. Riječ je uvijek o mučeničkoj Crkvi i njezinim martirima, o onima koji dolaze za njima i nastoje opstati. U knjizi koju sad imamo u rukama satkao je Orlovac još jedan prinos toj povijesti, ali s nešto drukčijim nijansama, prvenstveno s naglaskom na slici života kakvoga više na naznačenom prostoru nema. "Barlovačka župa u 20. je stoljeću triput teško postradala. Prvi put je to bilo u Prvom svjetskom ratu, drugi put u Drugom svjetskom ratu i poraću, a treći put u ratu 1992.-1995., kojega na našem području nije ni bilo, ali je imao katastrofalne posljedice, jer je izgonom najvećeg dijela katoličkih vjernika župa gotovo posve ugasla. Ostali su ostaci ostataka. Nažalost, o žrtvama Prvog svjetskog rata nemamo gotovo nikakvih podataka, jer nisu sačuvane župne matice umrlih iz toga vremena. ...vojnici koji su poginuli ili nestali izvan župe, nisu ni upisivani u župne matice umrlih, pa podatke o njima treba tražiti na drugim stranama" (str. 109). Orlovac bi iznevjerio sama sebe kad ne bi tekstom ot-